

A SZUBKULTÚRÁK ÉS A VÁROSI TÉR KÖLCSÖNHATÁSAI

TILL DÁVID BOTOND

INTERACTIONS OF SUBCULTURES AND URBAN SPACE

The research aims to explore the impact of subcultures on urban space, drawing on European and overseas examples. The modeling of the use of space by the groups examined and the investigation of the background of conflicts that can be perceived during the exploration of the liminal spaces of the city plays a central role. The primary purpose of my work is to display the occurrence of subcultures and groups in the urban space, to prove their impact and to describe their relationship between each other. The scientific significance of the results of the research can be utilized in creative urban development practices. Referring to foreign examples, provides a new pattern to make future changes in cultural programs.

BEVEZETÉS

Egy város arculatát, életét és imázsát elsősorban annak lakói határozzák meg, alakítják ki. Akárcsak a lakosok száma vagy összetétele egyéb demográfiai tényezőkkel párhuzamosan, úgy változik folyamatosan a település is. A 20. század második felében, még távol a digitális kor lehetőségeitől, a városi tér új kezekbe került, alakulását ettől fogva maguk a város lakói határozták meg. Mozgalmak szerveződtek, amelyek alapjaiban rázták meg a modern társadalmat, önkifejezésükre az egyetlen olyan platformot választották, ahol maradandót alkothattak: az utcát. E szerveződések, érdekcsoportok körül alakultak ki a szubkultúrák, melyek tovább színesítették a társadalmat (HAENFLER 2014). Az általános elégedetlenség, a nehéz életkörülmények, az infláció és az egyre nehezebbé váló boldogulás egy egész generációt sodort a kilátástalanságba. Az 1970-es évek Londonja sem jelentett kivételt, az akkor kialakult trendek mind a mai napig fellelhetőek a városban, a fiatalokból álló, alacsony gazdasági, de rendkívül magas kulturális tőkével rendelkező csoportokkal párhuzamosan (GORNOSTAEVA, CAMPBELL 2012). A szubkultúrák hatása a városi terekre Nyugat-Európában viszonylag korán megkezdődött, ugyanakkor a trendek nemsokára globálissá váltak, a társadalmi nehézségek és a kilátástalanság további társadalmi változásokat okoztak. Az így létrejött, reménytelennek látszó helyzet nagyban hatott a terület ifjúságára, és foglalt házakban, kiégett lakásokban, pincékben, vagy nem ritkán az utcán mára világszerte ismert közösségek, szubkultúrák és csomópontok születtek (MIRET, WIEDERHORN 2020). A városi térben, valamint az épített környezetben feltűnnek a szubkultúrák nyomai street art formájában (STAHL 2016). A falakra festett művek gyakran sokrétű jelentést, mondanivalót hordoznak, amelyek az átlag polgár számára értelmezhetetlenek:

irányjelzők, üzenetek egymásnak, akár rivalizáló csoportok közötti figyelemfelhívások. A közös térhasználatból fakadó konfliktusok a város életéhez tartoznak, a település társadalmát képezik le, annak részeként működnek és jelenítik meg az underground művészetet. E tényezők kihagyhatatlanok a posztmodern városfejlesztésből, hiszen nagyban hozzájárulnak a város kulturális sokszínűségéhez. A 21. században a kreatív városok jelentik a fejlődés irányát, melyek egyik alappillére a magas értékben képviselt kulturális tőke, amellyel a kutatásomban vizsgált szubkultúrák kimagasló mértékben rendelkeznek. (*CZIRFUSZ 2013*). A dolgozat újdonsága interaktivitásában jelenik meg, mentális térképek által modellezve a helyi szubkultúrák működését, illetve azok csomópontjait, térhasználati szokásait, ezáltal kilátásba helyezve a kreatív várostervezés egy lehetséges új irányát, melynek köszönhetően a városi társadalmat alkotó sokszínűség egyenes úton válhat a városimázs meghatározó alkotóelemévé.

1. A SZUBKULTÚRAKUTATÁS OLVASATAI

A szubkultúrák először a szervezett bűnözés miatt kerültek a társadalomtudományok látókörébe, de mára jóval szélesebb körben alkalmazzuk ezt a szót. A fogalmi lehatárolás a mai napig fejtörést okoz a kutatóknak, ugyanakkor abban egyetértés övezi ezeket a csoportokat, hogy valamilyen függésben állnak a többségi társadalommal, a nagyobb kulturális és normatív rendszerrel, amelyen belül léteznek (*NAGY - OROSS 2020*). Mára a szociológiában sokféle jelenségre alkalmazzák ezt a fogalmat, gyakorlatilag megfelelő környezetben minden csoport viselkedhet szubkultúráként. Léteznek etnikai, vallási csoportok, valamint jóval nagyobb embertömeget invitáló mozgalmak is, melyek például társadalmi osztályok közötti különbségekre reflektálnak. A szubkultúrák kötelezettségeket rónak a csoporthoz tartozókra, melyek a közösség jellegének függvényében változhatnak, ugyanis a közös identitástudat mértéke párhuzamba állítható az adott társaságért hozott áldozatokkal. Nem mindegy tehát, hogy az egyén szabadidejében futballmérkőzésekre, esetleg más rendezvényekre jár, vagy példaképpen a Szcientológia Egyház, adott esetben bármely másik szekta tagja. Mindkét esetben szubkultúráról beszélünk, egyedül a többségi társadalom normarendszeréhez történő viszonyban lehet számottevő különbségeket felfedezni (*TAYLOR 1994*).

1.1. A CHICAGÓI ISKOLA

Az első definíciók az Egyesült Államokban születtek meg az 1950-es évek folyamán. A szubkultúrák megjelenését a fiatalkorúakra jellemző, csoportosan elkövetett bűncselekményekkel vonták párhuzamba, amely meghatározás ma leginkább a 'gang'- kifejezés definíciójaként értelmezhető. Azóta ezek a

definíciók teljesen elhatárolódtak egymástól (COHEN, SHORT 1958). J. Milton Yinger további csoportokat vallási, illetve etnikai szubkulturaként különböztetett meg. A korábbi kutatások eredményeihez hasonlóan teljes beolvadásra a többségi társadalomba általában ezen közösségek esetében sem került sor (YINGER 1960). Összefoglalva: a chicagói iskola szerzői sok irányból - elsősorban a pszichológia oldaláról - vizsgálták a szubkulturák megjelenésének, működésének folyamatát, de mind hasonló konklúzióra jutottak: az alsóbb osztályokba tartozó fiatalok, elsősorban fiúk előbb-utóbb szembesülnek a társadalom igazságtalanságaival, a számukra elérhetetlen jóléttel és anyagi biztonsággal, amely komoly frusztrációt generál bennük. Az eléjük támasztott elvárások és a rendelkezésükre álló erőforrások összehangolhatatlansága tovább élezi ezt a problémát, mely végül arra sarkalja őket, hogy a társadalmi normarendszer elutasításával, kiforgatásával elhatárolódjanak a vágyott, de elérhetetlen életformától. Az ilyen és ehhez hasonló frusztrációkkal küzdő fiatalok csapatokba verődnek, ugyanis csak így találhatnak pozitív megerősítésre, alkalmasint segítségre, társakra (COHEN - SHORT 1958).

1.1. A BIRMINGHAMI ISKOLA

A szubkulturák fogalmi meghatározásainak nehézségét elsősorban az adja, hogy több hullám is végigfutott a világon. Mindegyik csoport más szemszögből különböztette meg magát, más sajátosságokra alapozva határolódott el a közértelemben vett társadalmi normarendszertől. Kutatásom középpontjában a szubkulturák második hullámához tartozó stílusorientált csoportok állnak, amelyek az 1970-es években, Nagy Britanniából indultak, és elsősorban az ifjúsághoz kapcsolódtak. Ezek a csoportok más irányelvek alapján működtek, részben- egészen szakítottak a devianciával és a bűnözéssel, amely a chicagói iskola kutatói által vizsgált közösségek esetében a társulás kohéziós erejeként is definiálható volt (KACSUK 2005). A második hullám vizsgálata a birminghami iskolához, elsősorban Stanley Cohen nevéhez fűződik. Kutatásomat az általa meghatározott definícióra alapozom, amely kimondja, hogy a szubkulturák a társadalom „alrendszerei”, illetve „ellenrendszerei” (ellenkultúra), amelyek sajátos viselkedésükkel és normarendszerükkel tagadják meg, támadják a többségi társadalom kollektív moráljának törvényeit, alapvetéseit (TAYLOR 1994).

2. A SZUBKULTÚRÁK KIALAKULÁSA

A korábbiakban már előkerült A.K. Cohen definíciója a szubkulturákra vonatkozóan, amely híven tükrözi a fogalom korai jelentését az Egyesült Államokban. Ennek fényében a szubkulturák megjelenését, létrejöttét is sok nézőpontból vizsgálhatjuk. A chicagói iskola értelmezésében a fiatalkori

bűnözés, nélkülözés az ok, amely miatt az irreális elvárásokkal szembesülő fiatalok, egymástól pozitív megerősítést kapva együttesen a bűnözés útjára lépnek (COHEN - SHORT 1958). Az Egyesült Államokban a chicagói iskola kutatói elsősorban etnikai szubkultúrákat különböztettek meg. A bevándorlás generálta jelenségek tükrében úgy látszott, ezeket a csoportokat a csoporthoz tartozó személyek származása, kultúrája határozza meg elsősorban. Az egyén ugyanakkor ezekkel képtelen szakítani, emiatt a társadalmi asszimiláció folyamata lelassul, adott esetben ellehetlenül, így egymástól függetlenül működő, kisebb közösségek jönnek létre a térben (YINGER 1960). Az országba vándorolt etnikai csoportok így módon 200 éves periódus alatt 125 etnikai szubkultúrát hoztak létre (THERNSTROM et al. 1980).

Természetesen ezek az etnikai, illetve vallási szubkultúrák sokkal erősebb kölcsönhatásban vannak az őket körülvevő társadalommal, önmaguk identifikálásában hagyományaik, hitük áll a legfontosabb helyen, mellyel saját magukat elsősorban megkülönböztetni kívánják, hagyományaik elfogadását, fennmaradását szorgalmazzák, nem céljuk elvágni magukat a többségi társadalomtól, nem definiálhatóak annak ellenkultúrájaként (GORDON 1964). Bizonyos értelmezés szerint, amely tovább erősíti a - „Szubkultúra bármiből alakulhat” – elvet, azon emberek között alakul ki ilyen kapcsolat, akik többet találkoznak egymással, mint más emberekkel, csoportokkal, akik között a gyakori interakció, közös társadalmi státusz vagy hasonló pozíció (életkor, foglalkozás, nem, társadalmi osztály) alakít ki kohéziós erőt. Viszonylagos elszigeteltségük közös problémákat, egymásrautaltságot eredményez, s ennek margóján közös normák, értékek fogalmazódnak meg. Ilyenkor gyakorlatilag kialakul egy szubkultúra, mely interperszonális kapcsolatrendszerrel építve, sajátos kommunikációt folytatva teljeseedik ki és elterjedhet olyan egyének körében is, akik a térben az eredeti csoporttól messze találhatóak, de azonosulnak velük értékrendjük, normáik mentén (ARNOLD 1970).

A kutatásban előkerülő szubkultúrák, noha stílusorientáltak számítanak (jellegzetes ruházat, megjelenés, viselkedés, zene), létrejöttüknek P. Cohen marxista megvilágítást adott *Subcultural Conflict and Working-class Community* című írásában. Az osztálykonfliktus dinamikai változása és a munkásosztálybeli szubkultúrák kialakulása között vélt kapcsolatot felfedezni, azaz a fiatalok kilátástalan helyzetére, egzisztenciális gondjaira, anyagi nehézségeire hivatkozva láttatja e csoportok megjelenését. Ebbe a körbe tartoznak például a *skinheadek*, akik kiemelt fontosságúnak számítanak a dolgozatban (1. ábra). A szimbolikus kifejezésmód, mellyel az ilyen jellegű csoportok a többségi társadalom kultúrájára reflektálnak, feszültséget generál, ugyanis jellemzően a munkásosztály szubkultúrái rituáléikkal ellentmondanak a társadalmi kohézió és konszenzus mítoszának (TAYLOR 1994).

1. ábra: Skinhead esküvő, Nyugat- London, 1981.
Figure 1. Skinhead Wedding, West London, 1981

Forrás: Derek Ridgers Photography

2.1. AZ ELLENKULTÚRÁKRÓL

Az ellenkultúrák a társadalmi zavarok, kulturális válságok, illetve személyes frusztrációk tünete, illetve adott esetben megoldásai. Kialakulásuk összefüggésbe hozható demográfiai, illetve gazdasági válságokkal, melyek a frusztrációt indukálva segítik elő megjelenésüket, ugyanis az ellenkultúra az egyén empirikus tapasztalataira épül, amely idővel tömegessé válik. A hirtelen gazdasági változás társadalmi instabilitáshoz vezet, amelyet a fiatalok szenvednek meg igazán, hiszen ők szembesülnek vele elsőkézből, amikor megkezdénék független életüket, elhelyezkednének. Amikor mindez nehezebbé válik, megjelennek az ellenkultúrák, ugyanis a társadalom korábbi normarendszere hiteltelenné, elavulttá válik, változásokra van szükség (TAYLOR 1994). Az ellenkultúrák folyamatos fejlődését a nagy gazdasági fellendülések hozta jólét és új lehetőségek hozták magukkal, s ez az újkortól az ipari forradalmakon és a felvilágosodáson keresztül számos történelmi fordulóponton tetten érhető (MUSGROVE 1974). J. Milton Yinger megfigyelése szerint az ellenkultúrákban kulcsszerepe van a csatlakozó egyének jellemének, hajlamainak. A fiatalkori sérelmek, mint például a szülői visszautasítás és

érzelmi elszigetelődés, egyaránt befolyásolják az egyén viszonyát az ilyen jellegű mozgalmakhoz, elősegítik az oppozíciós életstílus kialakulását, hajlamosítanak a negatív állásfoglalásra, hozzáállásra. Ennek fényében megállapítható, hogy a különböző fiatalkori problémákkal küzdő egyének esetében megnő az ellenkultúrák mozgalmaihoz történő csatlakozás valószínűsége (*YINGER 1984*).

3. A SZUBKULTÚRÁK TÉRHASZNÁLATA, A LIMINÁLIS TÉR JELENTŐSÉGE

A liminalitás fogalma több szempontból is megközelíthető. Kutatásomban elsősorban nem a pszichológiai definíciót, hanem a térben értelmezendő, helyekre, helyszínekre vonatkozó definícióra hagyatkozom, melyet Lauren Langman, Katie Cangemi és Galina Gornostaeva használnak tanulmányaikban. A liminalitás fogalma a két állandó állapot közötti átmenetet jelenti, amely miképp az egyénen, mint önálló szubjektumon belül is értelmezhető, környezetében is értelmet nyer (*LANGMAN, CANGEMI 2003*). A városi térben ide sorolhatjuk többek között a barnamezős területeket, melyek kihasználatlanságukból fakadóan esetleges jelentésüket, jelentőségüket kisebb csoportoktól, szubkultúráktól kapják. E jelentés meglátásunk szerint nem értelmezhető időbeli helyiértéken, hiszen a többségi társadalom számára az adott pillanatban, vagy időszakban nem elérhető a helyszín, vagy annak rendeltetészerű használata (például közparkok).

4. VILÁGHÍRŰ SZUBKULTURÁLIS CSOMÓPONTOK A VÁROSI- ÉS LIMINÁLIS TEREK METSZÉSPONTJÁN

A vizsgált szubkultúrák jellegzetes térhasználatát kialakulásuk helyszíneinek bemutatásával lehet a legjobban szemléltetni. E terek alakulását elsősorban az ott élő társadalom, valamint az akkori gazdasági helyzet határozta meg. A csoportok kialakulásában nagy szerepet játszott az ifjúság, valamint az elé támasztott nehézségek, elvárások (*COHEN 1972*). A helyzetfeltárások során egyszerre fellelhetőek a szükséges körülmények, melyek a szubkultúrák kialakulásához vezettek, mint például a nehéz élethelyzet, bűnözés, és a magas kulturális tőkével rendelkező, saját hangját a megpróbáltatások közepette meglelő ifjúság.

3.1. NEW YORK, LOWER EAST SIDE

A városrész múltjának tekintetében elmondható, hogy ez a terület évtizedek óta a betelepülő lakosság által lakott, nagyrészt könnyűiparra támaszkodó

helyszínként került említésre. Olasz, kínai, ukrán és más szláv gyökerű népek éltek ezen a területen, és emellett nagy arányban jelen volt az elsősorban Kelet-Európából érkezett zsidó lakosság is. A helyi könnyűipar lehetőséget, anyagi jólétet biztosított számukra, de a második világháborút követően a munkalehetőségek száma csökkenni kezdett. A városrész a továbbiakban is a betelepülő lakosság egyik fő helyszíne, csomópontja maradt, egyre többen érkeztek Latin-Amerikából (UNGER 1984). Az 1980-as évek elejére a szubkulturális terek kialakulásának feltételei tökéletesen adottá váltak a Lower East Side-on.

A városrész lakosságának meghatározó részét latin-amerikai származású, gyakran menekült státuszban lévő, de legalábbis állampolgárság, zöldkártya nélküli emberek tették ki, akik rossz életkörülmények közé kényszerülve igyekeztek megélhetést találni maguknak és családjaiknak, melyben nagyrészt a helyi gyárakra, az iparra, és annak munkaerőfelvívő képességére számíthattak, elsősorban a nyelvi különbségekből kifolyólag (YINGER 1960). Az alacsony bérek és rossz körülmények megfelelő táptalajt szolgáltatottak a bűnözés megjelenéséhez, amely hamarosan szervezetté vált és a teljes városrészben érezte hatását (MIRET, WIEDERHORN 2020). Albert K. Cohen szubkultúra definíciója ez esetben részben megállja a helyét, ugyanakkor nem szabad elfeledkezni bizonyos fiatalokból álló, stílusorientált, alkotó csoportokról, melyek aránylag magas kulturális tőkével rendelkeztek. Roger Miret visszaemlékezései szerint a legnépszerűbbek a punk és a skinhead szubkultúrák voltak, melyek kereteiben eloszlottak a nyelvi és kulturális különbségek a lakosok között (MIRET, WIEDERHORN 2020).

A Lower East Side vegyes társadalmi, demográfiai hátterének, valamint bizonyos szempontból szegregátumokra hajazó jellegének köszönhetően elődei mintájára megalakult egy új, a korábbiakhoz képest rendkívül összetartó szubkultúra, a „hardcore”, amely a vizsgált terület saját terméke. Komoly ellentétek leginkább a Albert K. Cohen- féle definícióval jellemezhető *gangek*, bandák között álltak fenn, amelyek gyakran fegyveres konfliktusokban csúcsosodtak ki, ugyanakkor ezeket célszerű elválasztani a Stanley Cohen meghatározásával leírható közösségektől. A Lower East Side kulturális olvasztótégelyként funkcionált, amely az 1980-as években leginkább a szegregátumokra volt jellemző. A kevert, alacsony presztízsű, rossz munkalehetőségekkel ellátott lakosság képtelen volt fenntartani az épített környezet minőségét, valamint a közbiztonság drasztikus romlásával megemelkedett az illegális lakásfoglalók száma is (2. ábra).

A romos, kiégett épületek ugyanakkor lakhatási lehetőséget biztosítottak olyan csoportoknak és zenekaroknak, akik az akkor kiforró zenei projektjeikkel mára nagymértékben hozzájárultak a városrész imázsához, történetéhez, valamint múltja fennmaradásához. Mindez komoly turisztikai potenciállal rendelkezik, és a városrész branding tevékenységében fontos szerepet kap a

street art is. Turisztikai látványosság számba mennek az ilyen munkák, a vimbly.com weboldalon például fejenként harminc Dollárért részt lehet venni egy két óra időtartamú idegenvezetésen, melynek kifejezett célja a különböző street artok bemutatása. A Lower East Side szubkulturális forradalmának végül a dzsentifikáció vetett véget.

2. ábra: Lower East Side, 1980

Forrás: ViewingNYC, Matt Coneybeare

A folyamat érdekesen épül fel, Neil Smith a globális tőke városnegyed-léptékű leszivárgásának eredményeként hivatkozik rá, amely komoly lakossági ellenállást váltott ki az 1980-as évek végétől kezdve. A revansista városmodell kialakulásának origójaként is tekinthetünk New Yorkra, ugyanis innen származik a rendőri zéró tolerancia elve, melynek keretein belül a város biztonságossá tételére hivatkozva jártak el többek között az illegális lakásfoglalókkal szemben. Valójában az alacsonyabb presztízsű lakosság módszeres eltávolítása történt meg a Lower East Sideről, amely az általuk használt tereket, így a szubkulturális élet központi helyszínének számító CBGB klubot sem kímélte (SMITH 2002, UNGER 1984).

3.2. LONDON, CAMDEN TOWN ÉS A 'CREATIVE UNDERCLASS'

Camden Town kulturális háttere merőben eltér a Lower East Sideon tapasztaltaktól, ugyanakkor a szubkultúrák megjelenésének okai nagyban hasonlítanak az előbbiekhöz. A kettő közötti legnagyobb különbség a város hozzáállása a jelenséghez. A Lower East Side szubkulturái lényegében eltűntek, maradványaik csupán formálisak, hiszen megszűnt az a tér, amelyben a magas kulturális tőkével rendelkező fiatal lakosság ihletődött, illetve alkotott. Camden Town máig lehetőséget biztosít e csoportok működésére, London imázsának jelentős része kapcsolódik a késő '70-es évek szubkulturális forradalmához, amikor például a punk fénykorát élte. A „creative underclass” fogalmi lehatárolása is innen ered, amely külön társadalmi szegmensként kerül megkülönböztetésre: Azok az emberek tartoznak ide, akik az alacsony gazdasági mellett magas kulturális tőkével, a humán és immateriális javak szimbolikus eszközeivel rendelkeznek. Egyetlen forrásuk ezen tulajdonságaik kihasználásával keletkezik, gyakran polgári állással sem rendelkeznek. A folyamat Lower East Side művészetéhez hasonlóan a nehéz életkörülményeinek melléktermékeként értelmezhető, de Camden Town szubkulturái máig közel eredeti formájukban léteznek, ugyanis a globális tőke nem hatolt le olyan szintekre, mint az előbbi példa esetében (*GORNOSTAEVA, CAMPBELL 2012, SMITH 2002*).

A legnagyobb különbség a többségi társadalom és maga a város hozzáállásában mutatkozik meg, ugyanis az alulfoglalkoztatott, alulfizetett tehetségeknek Camdenben rendelkezésükre állt az érdeklődő, kreativitásra nyitott osztály. Ez a közönség nem feltétlenül kötődik szubkulturához. New York esetében viszont ilyen számottevő közegről nem beszélhetünk, ennek indikátora lehet, hogy a dzsentifikáció akadálytalanul ment végbe a Lower East Side-on. Ez a jelenség mára a művészi munka túlkínálatát eredményezte, tehát kijelenthetjük, hogy igény, kereslet indukálta folyamatok garantálták a szubkulturális tér fennmaradását (*GORNOSTAEVA, CAMPBELL 2012*). Véleményem szerint e különbség a városi környezet számlájára írható, ugyanis míg Camden egy besétálható, centrumközeli, bárki által elérhető, biztonságos városrész, addig a Lower East Side az ezredforduló előtt kezdődő dzsentifikáció előtt technikailag szegregátumként létezett. A 'kreatív alsóosztályként' hivatkozott művészi réteg diverz halmazt képez. Különbség áll fent köztük osztálybeli származásuk (közép-, illetve munkásosztály), koruk, iskolázottságuk, gazdasági aktivitásuk és kulturális projektjeik, művészetük, céljaik között.

Általánosságban véve elmondható, hogy a kreatív osztály tagjai gyakran állnak kizsákmányolt, rossz helyzetben, alkalmi munkákra és nehezen értelmezhető szerződésekre utalva (*WATT 2003*). Többen szabadúszóként működnek, vagy éppen egy nagyobb kollaboráció, közös projekten dolgozó közösség tagjai, esetleg rendelkezhetnek saját minivállalkozással, melyek gyakran a startupok és soha be nem futottak kategóriájába esnek (*GORNOSTAEVA,*

CAMPBELL 2012). Az informális vagy kreatív gazdaságban történő részvétel érdekes helyzetet eredményez, ugyanis mindez a profitorientált tevékenységek szempontjából értelmezhetetlen termelést hajt végre, csupán kulturális, nem profitorientált viszonylatban hasznosul. A kreatív osztály tagjai két csoportba oszthatók: az első csoportot azok a (már nem feltétlenül) fiatal munkásosztálybeliek teszik ki, akik valamely szubkultúrához tartozva felnőttkorukban, időskorukban is megőrizték annak értékrendjét, mindemellett reprezentálják az avantgárd kultúrát és gyakran csatlakoznak ellenkulturális mozgalmakhoz, viselik annak termékeit, valamint vallanak olyan eszméket, mint például az anarchizmus. A második csoportba már zömmel a fiatalok tartoznak, amelyre akár tekinthetünk az ellenkultúra (vagy szubkultúra) bourdieu-i újra termelődéseként, ez a csoport magasabb kulturális tőkével, több szabadidővel rendelkezik, valamint a kulturális élet közelségét élvezve jártasabb, magasan művelt. A földrajzi távolság itt már nem jelent elsődleges szempontot (LANGMAN, CANGEMI 2003). Az ide tartozók nagy része képzett, de ez nem feltétlen párosul anyagi jóléttel, biztonsággal. Számukra a (szubkultúra erkölcsi szabályainak függvényében) hedonista, vagy javak nélküli életstílus csupán választás kérdése. A két csoport között van átjárás, sőt egészen a kulturális elitig el lehet jutni, mindez környezeti hatások indukálta változások függvénye, mint például az emelkedő bérek, vagy szimplán a média figyelme. Így lesznek underground előadókbulvárcelebek (GORNOSTAEVA, CAMPBELL 2012).

3.3. KOPPENHÁGA, CHRISTIANIA

Christiania a dolgozat szempontjából nem feltétlenül a szubkulturái, elsősorban inkább a története, jellegzetességei, célkitűzései és világszintű egyedülállósága miatt releváns. A városrész története 1971. szeptember 26-án kezdődött, amikor fiatalok egy csoportja elfoglalta a Koppenhága történelmi belvárosában található Christianshavn városrész egyik jól lehatárolt, akkor kihasználatlan állapotban lévő, elhagyatott, korábban katonai célokra használt területét. A szimbolikus 'hatalomátvételt' követően kikiáltották Christiania szabad városa autonómiáját, amely így teljességgel független a Dán Királyságtól és Koppenhágától. A terület ma is hasonló formában működik, a dán kormánytársadalmi kísérletként engedélyezte a kommuna működését, noha a korábbi laktanya eddig megélt évtizedei aligha voltak felhőtlenek, leginkább csak a 'megtúrt' státuszban létezett, amely nagyban köszönhető a koppenhágai lakosok támogatásának, nem egyszer a rokonszenv mentette meg a közösséget a felszámolástól, amely mostanra körülbelül ezer főből áll (pontos adatok nem állnak rendelkezésre). Christiania tökéletesen bemutatja a szubkulturák térhasználatának működését, még ha nem is feltétlenül azonosítható a közösség egyetlen csoporttal. A képek, a városrész megalakulása és különböző cikkek alapján elmondható, hogy eredetileg a '70-es évek elején még virágkorát élő hippy mozgalom követői játszhatták a kulcsszerepet a mára autonóm terület megszerzésében, a

függetlenség kikiáltásában. A helyfoglalás szimbolikája is vélhetően ezt igazolja (THÖRN *et al.* 2011).

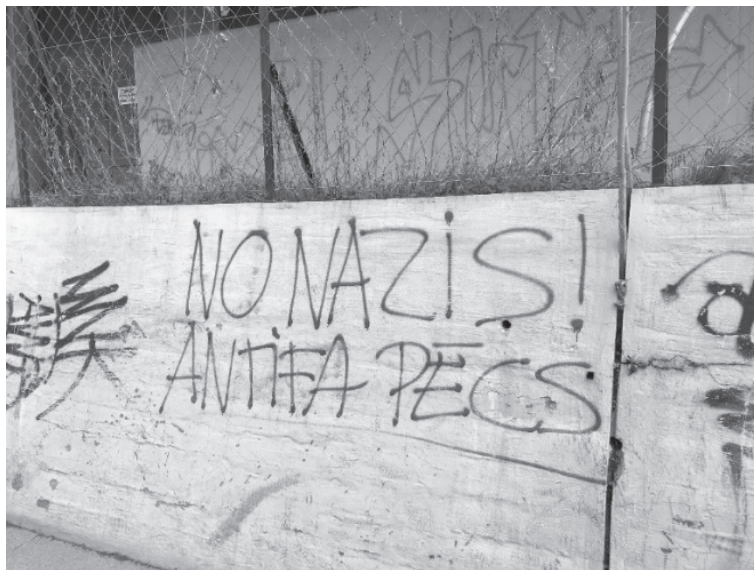
Az elfoglalt 84 hektáros városrész, a Bådsmandsstræde laktanya tökéletesen fedi a liminális tér fogalmát, hiszen semmiféle katonai funkcióval nem rendelkezett. Mint az Camden Town esetében is megmutatkozott, a szubkultúrák megjelenése, a terület új jelentéssel történő felruházása szolgáltató táptalajt a változatos kulturális városrészek megszületéséhez. Christiania területén 14 kerületet hoztak létre, melyek egymással összehangoltan működnek, döntés pedig a közös gyűléseken születik, így tartják fent a demokráciát. A városrész lakossága tökéletesen megfelel a korábban bemutatott „creative underclass” fogalmának, ugyanis a lakók jelentős százaléka mindössze nyolc elvégzett osztállyal rendelkezik, de Christiania utcái rendkívül magas kulturális tőkéről tesznek tanúbizonyságot, a terület csaknem egészében értelmezhető egy monumentális művészeti projekt, alkotásként (GORNOSTAEVA - CAMPBELL 2012, THÖRN *et al.* 2011). Mivel a városrészben nem létezik a magántulajdon, senki nem birtokolja az ingatlant, amelyet használ, egy direkt erre a célra létrehozott alapítvány foglalkozik a 'lakáspiac' ügyeivel. Az itt élők sokan anyagi nehézségekkel küzdenek, igénybe veszik a munkanélküli segítyt, vagy más szociális juttatásokat, ugyanakkor épen tartják a városrészt. Rendelkeznek saját vásártérrel, ahol a christianiai manufaktúrák értékesítik saját termékeiket, valamint a közösség Európa- szerte elismert színháztársulattal is büszkélkedik (CHRISTIANIA). Településfejlesztési szempontból Christiania egyedi eset. Megszületésének, létezésének és működésének spontaneitása nem integrálható semmiféle stratégiába vagy koncepcióba, ugyanakkor kétségkívül nagyban hozzájárult Koppenhága imázsához és branding-tevékenységéhez, fogalmazhatnánk úgy is, hogy fellendítette a turizmust a dán fővárosban (THÖRN *et al.* 2011).

4. A VIZSGÁLT SZUBKULTÚRÁK MAGYARORSZÁGI MEGJELENÉSE A PUNK MOZGALOM PÉLDÁJÁN

A rendelkezésre álló korabeli hivatalos (Az állampárt által finanszírozott) szakirodalom gyakorlatilag használhatatlan, ezért elsősorban a mozgalom főbb alakjainak beszámolóira és Takács Tibor 2021-ben megjelent, direkt erre az időszakra összpontosító *Botrányt akarunk!* - című könyvére hagyatkozhatunk a már említett dokumentumfilmek és későbbi szakirodalmak mellett (TAKÁCS 2021). Az MSZMP képviselői, valamint a korabeli nyomtatott sajtó, illetve az akkor Erdős Péter által vezetett Magyar Hanglemezgyártó Vállalat sajtóosztálya és a Hungaroton mindent megtett a mozgalom ideológiai háttere és mondanivalója eltorzításának érdekében, hogy az ne vethesse meg a lábát Magyarországon. Erdős Péter, a popmenedzser, számos kísérletet tett az egész szubkultúra megutáltatására a társadalommal, kezdve azzal, hogy 'összenácizza'

a mozgalmat (*GULYÁS 2020*). Magyarországon több szempontból is problémát jelentett az angolszász trendek követése, ugyanis a fiatalság nem rendelkezett megfelelő ismeretekkel ahhoz, hogy megérthesse mit jelentenek azok az erkölcsi normák, melyek mentén egy-egy szubkultúra működött, valamint, hogy ezek szilárdsága jelenti a csoport kohéziós erejét. A mozgalmak elsősorban a zenén keresztül hódítottak teret az ifjúság körében, melyek szövegeinek lefordítása komoly feladatnak bizonyult. Így eshetett meg a Budapesten működő Rottens zenekar tagjaival is, hogy egy a KISZ gondozásában kiadott ifjúsági magazinban látható Johnny Rotten portrét teljesen félreértelmeztek, mivel a zenész által viselt dzsekin náci szimbólumokat véltek felfedezni (*GULYÁS 2020*). A törekvések sikerrel jártak, így a magyarországi szubkultúrákat általában jellemző szétzilárság, identitásbeli tanácstalanság máig fennmaradt. A munkásmozgalmi, alapvetően baloldali skinhead szubkultúra a később az Egyesült Államokban megjelenő, valóban jobboldali bonehead szubkultúrától függetlenül vált radikális szélsőjobboldalivá, a magyar punk mozgalom pedig teljesen elveszítette eredeti kulturális értékeit és identitását (*BELEW 2019*).

3. ábra: Antifasiszta felirat Pécsen a centrum közelében
Figure 3. Antifascist tag in Pécs, near the city centre

Forrás: Saját fénykép, 2022.

5. A SZUBKULTURÁLIS KONFLIKTUSOK LEKÉPEZŐDÉSE A VÁROSI TÉRBEN

A különböző csoportok, szubkultúrák identitása, normarendszere, célja és jellege, valamint azok szerepe az önkifejezésben már előkerült a korábbi

fejezetekben. Az olyan szubkultúrák, mint például a punk, vagy a skinhead eredendően a munkásosztályban jelentek meg először és politikailag baloldaliként jellemezhetőek. Térhasználatuk jellegzetes, megjelenésükkel feltűnést keltenek, ezáltal kerültek be széleskörben a köztudatba. Több Instagram oldal is foglalkozik az említett vagy az azokhoz hasonló szubkultúrák utcai jelenlétével, művészetével és jelzéseivel.

4. ábra: A nem hivatalos Ivan Khutorskoy-emlékfal, Moszkva, 2009
Figure 4. The unofficial Ivan Khutorskov memorial wall, Moscow, 2009.

Forrás: Instagram, radicalgraffiti

A nyílt politikai állásfoglalás egyes szubkultúrák sajátja, melyek gyakran alkalmaznak a közéletben széleskörben ismert alakokat mondanivalójuk kifejezéséhez, így bevonva az utca emberét a politikai diskurzusra. Ezek az alakok lehetnek ismert személyek, mesefigurák, vagy éppen híres filmek szereplői, netán klasszikus képzőművészeti alkotások, mint a Mona Lisa, amelyről több alternatív verzió is készült. Ezen alkotások célja a figyelemfelhívás, a többségi társadalom érdeklődésének felkeltése olyan problémák iránt, melyek a művészek véleménye szerint jelen vannak a közéletben. Általában ilyen lehet a homofóbia, illetve a rasszizmus (3. ábra).

'Közös ősök, közös hősök', avagy a közösség identitástudatának legfontosabb alappillérei. Számos helyen találkozhatunk hasonló jelenségekkel, ezek között talán a nemzeti identitástudat valamilyen formában történő felélesztésére, megtartására, kihangsúlyozására tett kísérletek a leggyakoribbak. Az 4. ábra

fényképe Oroszországban készült, Moszkvában. A festményen szereplő férfi Ivan Khutorskoy, antifaszista skinhead, akit 2009. 11. 16-án támadtak meg és végeztek ki egy neonáci csoport tagjai (*THE LIFE AND DEATH OF IVAN KHUTORSKOY, RUSSIAN ANTIFASCIST MURDERED IN NOVEMBER 2009*). A moszkvai underground egyik híres arcaént a történet megrázták az egész közösséget, a mellékelt fénykép is akkortájt készülhetett, pontos dátum nem áll rendelkezésre. Az oroszországi underground talán mind közül a legveszélyesebb színtér nyílt politikai állásfoglalásra, ugyanis nem Ivan Khutorskoy volt az első áldozat, a szubkulturális konfliktusok gyakran torkollanak erőszakba, nem egyedi a haláleset sem. Itt megemlíteném Marija Aljohina, *A lázadás napjai* című könyvét, melyben a Pussy Riot ellen indult kulturális hadjárat kerül bemutatásra. Mindez jól érzékelteti az oroszországi helyzetet (*ALJOHINA 2020*). Bizonyos csoportok, például a punk szubkultúra követői, jellemezhetőek ellenkultúráként is a többségi társadalom normarendszeréről alkotott véleményük, ahhoz történő viszonyulásuk alapján (*TAYLOR 1994*). Térhasználatuk jellegzetessége a kutatás leíró részében is előkerült már, megállapítható, hogy más szubkultúrákhoz hasonlóan a liminális tér jelent számukra valódi lehetőséget (*GORNOSTAEVA, CAMPBELL 2012*). Szembehelyezkedésük a normarendszerrel, jellegzetes térhasználatuk egyértelműen kifejezi viszonyukat a karhatalmi erővel (*5. ábra*).

3. ábra: Politikai állásfoglalás a falakon
Figure 5. Political statement ont he walls

Forrás: Instagram, radicalgraffiti

Stanley Cohen *Folk Devils and Moral Panics* című művében a rockerek és a modok harca kerül prezentálásra. A hatvanas években közriadalmat keltő jelenség ugyanakkor ennél sokkalta árnyaltabb háttérrel rendelkezett, ugyanis Cohen megállapítása szerint a jelenlevő csoportok elsősorban nem szubkulturális hovatartozásuk és identitástudatuk alapján helyezkedtek szembe egymással, valójában a csoportok tagjainak származása jelentette a kiváltó okot. (London- vidék konfliktus) Mindez nem meglepő a korábban már definiálásra került mod szubkultúra normarendszerének ismeretében. A vidéki csoportok ugyanis jóval szerényebb körülmények között éltek, ez jelentette a konfliktus kibontakozásának legfőbb okainak egyikét (COHEN 1972).

ÖSSZEZÉS

A szubkultúrához tartozó fiatalok térhasználatának egyedi jegyei, szokásai érdekes mintázatot mutatnak a városi térben. Talán a kreatív városfejlesztés magyarországi gyakorlatainak következő nagy kérdése lehet, hogy e tevékenységeket miképp lehetséges a városimázs részeként kezelve, turisztikai attrakcióként a városok kulturális arculatába emelni anélkül, hogy annak alulról építkező, underground jellege átalakuljon, a creative underclass hozzáadott értéke inflálódjon, ugyanis mint az a fent olvasható bekezdésekből jól érzékelhető, a kultúra ezen megvalósulása mindenkor organikus, nem árusítható, kívülállók számára a „Nézd, de ne érintsd!” – elven fogyasztható. A késő '70-es évek szubkulturális forradalmának eredeti mondanivalói, társadalomformáló ereje és kulturális nívója a különböző csoportok globálisan ismertté válásával mára árucikké alakult, kuriózumnak nevezhető értékei elvesztek. Ezen okozatra és kutatásom eredményeire hivatkozva úgy gondolom a kreatív városfejlesztés módszereivel megőrizhetőek, megőrzendőek a város kreatív osztálya által teremtett lokális értékek és egyúttal megakadályozható azok termékké válása, így megelőzve elértéktelenedésüket.

IRODALOM

- COHEN, A. K. — SHORT, J. F. (1958): Research in Delinquent Subcultures. American Sociological Society, pp. 20–37.
- ALJOHINA, M. (2020): A lázadás napjai. Cser Kiadó.
- BELEW, K. (2019): Bring the War Home. Harvard University Press.
- CHRISTIANIA. (n.d.). <https://www.christiania.org/>
- CZIRFUSZ M. (2013): A kreatív város. In.: C. Jelinek, J. Bodnár, M. Czirfusz, & Z. Gyimesi (szerk.): Kritikai Városkutatás, L'Harmattan Kiadó, pp. 263–273.
- ARNOLD, D. O. (1970): The Sociology of Subcultures. Glendessary Press.

- MUSGROVE, F.** (1974): *Ecstasy and Holiness Counter Culture and the Open Society*. Routledge.
- GORNOSTAEVA, G. — CAMPBELL, N.** (2012): The creative underclass in the production of place: example of Camden Town in London. *UK. Journal of Urban Affairs*, 1–25.
- GULYÁS M.** (2020): SZENNYHULLÁM - Magyar Punkmozaik.
- HAENFLER, R.** (2014): *Subcultures - The basics*. Routledge.
- YINGER, J. M.** (1960): Contraculture and Subculture. *American Sociological Review*, 25(5), 625–635.
- KACSUK Z.** (2005): Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek. *Replika*, 53, pp. 91–110.
- LANGMAN, L. — CANGEMI, K.** (2003): 4. GLOBALIZATION AND THE LIMINAL: TRANSGRESSION, IDENTITY AND THE URBAN PRIMITIVE (pp. 141–176). [https://doi.org/10.1016/S1479-3520\(03\)09004-4](https://doi.org/10.1016/S1479-3520(03)09004-4)
- GORDON, M. M.** (1964): *Assimilation in American life : the role of race, religion, and national origins*. Oxford University Press.
- MIRET, R. — WIEDERHORN, J.** (2020): Lázadásom- Agnostic Front, jellemzilárdság, bátorság, dicsőség. In.: Dudich Á. (szerk.): *Konkrét Könyvek Kiadó*.
- NAGY Á. — OROSS D.** (2020): *Ifjúságügy - Szöveggyűjtemény I-II*. Underground Kiadó És Terjesztő KFT.
- TAYLOR, R.L.** (1994): Szubkultúrák és ellenkultúrák. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, 8.
- SMITH, N.** (2002): New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy. *Antipode*, 34, 427–450.
- STAHL, J.** (2016): *Street art*. h.f.ullmann publishing GmbH.
- COHEN, S.** (1972): *Folk Devils and Moral Panics*. Routledge.
- TAYLOR, R. L.** (1994): Subcultures and Countercultures. In.: Asher R.E. (Ed.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics* (Vol. 8, pp. 361–371).
- THE LIFE AND DEATH OF IVAN KHUTORSKOY**, (2009): RUSSIAN ANTIFASCIST MURDERED IN NOVEMBER VOID NETWORK. - <https://voidnetwork.gr/2009/11/24/the-life-and-death-of-ivan-khutorskoy-russian-antifascist-murdered-in/>
- THERNSTROM, S. — ANN O. — OSCAR H.** (Eds.). (1980): *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*. Belknap Press.
- THÖRN, H. — WASSHEDE, C. — NILSON, T.** (Eds.). (2011): *Space for Urban Alternatives? - Christiania 1971–2011*. Gidlunds Förlag.
- UNGER, C.** (1984, May 28): *When Gentrification Hit the Lower East Side*. *New York Magazine*.
- WATT, P.** (2003): *Urban Marginality and Labour Market Restructuring: Local Authority Tenants and Employment in an Inner London Borough*. *Urban*

Studies, 40(9),
<https://doi.org/10.1080/0042098032000106591>

1769-1789.

YINGER, J. M. (1984): *Countercultures*. Free Press.